

Dragan RADONJIĆ*

ZAVRŠNA RIJEČ

CRNA GORA 1878–1918

Na kraju ovog uvida u prošlost, čini mi se da je imperativ sadašnjosti i potreba budućnosti da se crnogorska istoriografija više bavi ovim razdobljem crnogorske istorije. Prije svega, iz razloga što se pojedini istorijski događaji iz ovog perioda koriste za nacionalističke i dnevnopolitičke potrebe u cilju negiranja crnogorske države i identiteta. Objelodanjivanje mnogih činjenica i dokumenata, koji doskora nijesu prezentovani javnosti, daje priliku da se dobije vjerodostojnija slika i interpretacija ovog dijela crnogorske prošlosti.

Ovo istorijsko razdoblje, u Evropi i na Balkanu, obilježili su veliki ratovi u kojima su nestajala carstva i države, ali i nakon kojih su nastajale države i zadobijale međunarodno priznanje. Crna Gora je iskusila i jedno i drugo, i može upoređivati svoje istorijsko iskustvo u kojem je bila država, s vremenom u kojem nije postojala. Taj civilizacijski zamah u razvoju Crne Gore nakon Berlinskog kongresa 1878. do početka balkanskih ratova 1912, u skoro svim oblastima društvenog života, jeste istinska afirmacija države kao istorijske i civilizacijske tekovine jednog naroda, koja obezbjediće napredak određenog prostora i njegovog stanovništva i omogućava mu participaciju u institucijama međunarodne zajednice. Nestanak države, koja je istorijska i autentična emanacija ovog prostora i njegovog naroda, vodi provincijalizaciji i marginalizaciji.

Poslije ratova stigla su ujedinjenja. Crna Gora je uvijek bila privržena ideji integracije s južnoslovenskim narodima i posebno sa Srbijom. U

* Akademik Dragan Radonjić, CANU

posljednih 100 godina ideja integracije sa Srbijom realizovana je na tri načina. Prvo, 1918. kao bezuslovno ujedinjenje, što je bilo faktičko prisajedinjenje. Drugo, 1992. godine na federalnom principu i treće 2003. godine na konfederalnom principu. Sva ova tri načina bila su privremena i pokazala se kao neprihvatljiva iz različitih razloga. Ujedinjenje 1918. pokazalo se kao neprihvatljivo jer je, suprotno istorijskoj realnosti, negiralo državotvornu tradiciju i identitet Crne Gore stvoren kroz vjekove, time izazvalo sukobe i podjele, što je ostavilo i najteže posljedice. Druga dva načina ujedinjenja pokazala su se disfunkcionalnim zbog disproporcija u veličini ovih država, i završila se razlazom na dvije nezavisne države, koje danas, u skladu sa svojim interesima, biraju različite vrijednosne orijentacije i različite strane svijeta.

Na putu novih integracija Crna Gora bi trebalo da nauči nešto iz svog istorijskog iskustva. U dugoj istoriji crnogorske državnosti godina 1878. stožerna je tačka njenog kontinuiteta i svjetionik za budućnost. Godina 1918. je tačka diskontinuiteta crnogorske državnosti, a na događaju koji je ugasio njeno postojanje ne može se graditi budućnost države koja je obnovila svoju nezavisnost i stekla puno međunarodno priznanje. Zato tzv. Podgorička skupština 1918. godine nije istorijski kapital na kojem se može graditi budućnost Crne Gore. S jedne strane, zbog nedostatka legaliteta i legitimite, jer *modus operandi* na koji je izvršeno ujedinjenje ne može biti obrazac koji je prihvatljiv u demokratskim društvima. S druge strane, što je način ujedinjenja kojim se negiraju crnogorska državnost i njen identitet protivan istorijskoj realnosti, i što je, u suštini, čin razjedinjenja Crne Gore i uzrok podjela koje traju i danas.

Međutim, taj trenutak prošlosti ima uticaja na našu sadašnjost i našu budućnost. Zato se prema njemu treba odnositi s oprezom i posebnom pažnjom. Treba utvrditi i objelodaniti faktografiju vezanu za taj događaj, kao djelo vremena i prilika, da bismo imali istorijsku svijest o tom događaju i naučili lekciju iz istorije. Ali taj događaj se ne smije zloupotrebljavati da bi se danas suprotstavljalo srpstvo i crnogorstvo, da se i dalje jedno absolutizuje a drugo negira, da se jedno demonizije a drugo anatemiše. Jer na toj podjeli ne može se imati mirna sadašnjost, a ona nam je potrebna da bi se gradila sigurna i bolja budućnost Crne Gore. Zato moramo naučiti da živimo sa svojom prošlošću, pa i s onom koja nije slavna, na način da nas ne frustrira i ne ometa u razvoju. Ako to ne znamo, onda treba da učimo od drugih.

Na kraju, ovo razdoblje u istorijskom hodu Crne Gore možemo svesti na dvije riječi. Godine 1878. magična i pokretačka riječ bila je *nezavisnost*, a 1918. magična i pokretačka riječ bila je *ujedinjenje*. Danas je ova prva riječ ponovo zadobila istorijsko prvenstvo, dok je druga izgubila snagu i svoju pozitivnu konotaciju. S današnje distance od 140 godina, istorijski hod Crne Gore potvrđuje da je nezavisnost države put kontinuiteta i trajanja, dok je ujedinjenje djelo vremena i prilika koje ima svoju uzročnost i korisnost, ali i svoju privremenost i prolaznost, i može da bude put diskontinuiteta države i marginalizacije ovog prostora.

Upravo nas istorijske lekcije u posljednjih 140 godina uče da je nezavisnost jedne države garancija njenog trajanja, njenog razvoja, očuvanja interesa i identiteta njenih građana. Zato u buduće integracije, koje imaju svoju istorijsku nužnost i korisnost, ali ne i vječnost — treba ulaziti s punim državnim subjektivitetom, ne dovodeći u pitanje ono najvrednije što ima jedan narod, a to je država.

Dragan RADONJIĆ*

AFTERWORD

MONTENEGRO 1878–1918

At the conclusion of this overview of the past, it seems to me that the imperative request of the presence and the need of the future is for the Montenegrin historiography to deal more with this period of the Montenegrin history. In the first place because certain events from this period have been used for the nationalistic and daily politics purpose, aiming to negate the Montenegrin state and identity. Disclosure of many facts and documents, which until recently have not been presented to the public, gives an opportunity to gain an authentic picture and interpretation of this part of the Montenegrin history.

This historical era, in Europe as well as in the Balkans, was marked by great wars, in which the empires and states disappeared, and after which other states were emerging obtaining international recognition. Montenegro has experiences both, thus, can compare its own historical experience of the time when being a state with the time when it did not exist. That civilization momentum in the development of Montenegro, after the Berlin Congress od 1878 till the beginning of the Balkan wars in 1912, in almost all areas of social life, represent a true affirmation of the state, as historical and civilization achievement of one people, which assures the improvement of a particular area and its inhabitants, and enables their participation in the institutions of the international community. The disappearance of the state, which was historical and

* Academician Dragan Radonjić, MASA

authentic emanation which came from this area and its people, leads to their provincialization and marginalisation.

After the wars, the unifications followed. Montenegro has always been attached to the idea of integration with the South Slavic peoples, especially with Serbia. In the last 100 years, the idea of integration with Serbia was realized in three ways. First, in 1918, as unconditional unification what in fact was incorporation. Second, in 1992 on the federal principle, and the third in 2003, on the confederal principle. All these three ways were temporary, and proved to be unacceptable from various reasons. The unification of 1918 turned out to be unacceptable since, contrary to the historical reality, it negated the statehood tradition and identity of Montenegro created over centuries, thus, provoking conflicts and divisions that left the heaviest consequences. Other two ways of unification proved to be dysfunctional because of the disproportions in the size of these states, and ended up by dissolution into the two independent states, which today choose, according to their proper interests, different value orientations and different sides of the world.

On the path of new integrations, Montenegro should learn something from its historical experience. In the long history of the Montenegrin statehood, the year 1878 stands as a pivot point of its continuity, and the beacon to its future. The year 1918 is the point of discontinuity of the Montenegrin statehood, and on the event which revoked its existence one cannot build the future of the state which has renewed its independence and acquired full international recognition. That is why the so-called Podgorica Assembly of 1918 is not an historical capital on which the future of Montenegro can be built upon. On one side, because of the lack of legality and legitimacy, since *modus operandi* in which the unification was conducted cannot be the pattern acceptable in the democratic societies. On the other side, because the way of unification, by which one negates the Montenegrin statehood and its identity, is opposing the historical reality, since in essence the act of disunion of Montenegro is the cause of divisions that last up to nowadays.

However, that moment in past has impact on our presence and our future. Therefore, one should treat it with caution and particular attention. The factography and circumstances related to that event, as appeared in that time, should be determined and disclosed, so to have an historical awareness about that happening and to learn a history lesson. However,

that event must not be misused today in order to get in confrontation Serbs and Montenegrins, to continue to absolutize one and negate the other, to demonize one and anathematize the other. On this division one cannot have a peaceful present, which we need in order to build a secure and better future of Montenegro. Therefore, we have to learn to live with our past, including also that which is not a glorious one, in a way not to frustrate and impeded us in our development. If we do not know how to achieve this, than we should learn from others.

Eventually, we can sum up this period of the historical pace of Montenegro in two words. In 1878, the magic and motional word was *independence*, while in 1918, that magic and moving word was *unification*. Today, the first word has regained historical primacy, while the other has lost its power and its positive connotation. From todays' distance of 140 years, the historical pace of Montenegro is confirming that the independence of a state is the path of its continuity and duration, while the unification comes as a product of time and circumstances, which has its own cause and purpose, but also its temporality and transience, and can be perceived as the path of discontinuity of a state and marginalization of this space.

It is history lessons which actually have been teaching us over the last 140 years that independence of a state is the guarantee of its duration, its development, safeguard of its interests and identity of its citizens. Therefore, into the future integrations, which have their historical necessity and benefit, but not pledging to be everlasting, we should join on the basis of equity, keeping the full state subjectivity — not calling into question that which is the most valuable one people has, its state.